

3. Горліс–Горський Ю. Холодний Яр [Відгук на статтю Михайла Середи «Холодний Яр»] / Ю. Горліс–Горський // «Ми ще повернемось!»: Спогади. Поезії. Документи. Листування / упоряд. – Р. М. Коваль. – К. – Вінниця, 2012. – 272 с.
4. Дорошенко М. Стежками холодноярськими 1918–1923 рр. / М. Дорошенко. – Філадельфія, 1973. – 220 с.
5. Доценко О. Зимовий похід (6.XII.1919 – 6.V.1920) / О. Доценко. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2001. – 375 с.
6. Коваль Р. Начерк до історії Холодноярської організації 1917–1922 років / Р. Коваль [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unknownwar.info/holodnyy_yar/hy_naris.html
7. Корновенко С. В. Українська революція: Історичні портрети / С. В. Корновенко, А. Г. Морозов, О. П. Реєнт. – Вінниця: Фоліант, 2004. – 288 с.
8. Лютий–Лютенко І. Вогонь з Холодного Яру / І. Лютий–Лютенко. – Детройт, 1986. – 151 с.
9. Мараєв В. Холодноярська республіка / В. Мараєв // Енциклопедія історії України. – Т.10. – К.: Наукова думка, 2013. – С.410.
10. Омелянович–Павленко М. Спогади командарма (1917–1920) / Упоряд.: М. Ковальчук. – К.: Темпора, 2007. – 608 с.
11. Солдатенко В. Ф. Проект «Україна», 1917–1920 рр. Постати / В. Ф. Солдатенко. – Харків: Фоліо, 2011. – 511 с.
12. Солодар О. Звивисті шляхи Свирίδα Коцура / О. Солодар [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.is/bDakM#selection-7181.0-7181.48>
13. Тютюнник Ю. Зимовий похід 1919–1920 / Ю. Тютюнник. – Нью-Йорк: Видавництво Чарторийських, 1966. – 312 с.
14. Чижевський Г. Коротка історія 3–ї Залізної стрілецької дивізії. 1919–1922 рр. / Г. Чижевський. – Каліш, 1922. – 56 с.

References

1. Vyshnivs'kyj O. Povstans'kyj ruh i otamanija / O. Vyshnivs'kyj. – Detroit, 1973. – 109 s.
2. Gorlis–Gors'kyj Ju. Holodnyj Jar / Ju. Gorlis–Gors'kyj. – L'viv: SPOLOM, 2014. – 432 s.
3. Gorlis–Gors'kyj Ju. Holodnyj Jar [Vidguk na stattju Myhajla Seredy «Holodnyj Jar»] / Ju. Gorlis–Gors'kyj // «My shhe повернемось!»: Spogady. Povist'. Poezii'. Dokumenty. Lystuvannja / uporjad. – R. M. Koval'. – K. – Vinnycja, 2012. – 272 s.
4. Doroshenko M. Stezhkamy holodnojars'kymy 1918–1923 rr. / M. Doroshenko. – Filadelfija, 1973. – 220 s.
5. Docenko O. Zymovyj pohid (6.XII.1919 – 6.V.1920) / O. Docenko. – K.: Vydavnytvo imeni Oleny Teligy, 2001. – 375 s.
6. Koval' R. Nacherk do istorii' Holodnojars'koi' organizacii' 1917–1922 rokiv / R. Koval' [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://unknownwar.info/holodnyy_yar/hy_naris.html
7. Kornovenko S. V. Ukrai'ns'ka revoljucija: Istorychni portrety / S. V. Kornovenko, A. G. Morozov, O. P. Rejent. – Vinnycja: Foliat, 2004. – 288 s.
8. Ljutij–Ljutenko I. Vohon' z Holodnogo Jaru / I. Ljutij–Ljutenko. – Detroit, 1986. – 151 s.
9. Marajev V. Holodnojars'ka respublika / V. Marajev // Encyklopedija istorii' Ukrai'ny. – T.10. – K.: Naukova dumka, 2013. – S.410.
10. Omeljanovych–Pavlenko M. Spogady komandarma (1917–1920) / Uporjad.: M. Koval'chuk. – K.: Tempora, 2007. – 608 s.
11. Soldatenko V. F. Proekt «Ukrai'na», 1917–1920 rr. Postati / V. F. Soldatenko. – Harkiv: Folio, 2011. – 511 s.
12. Solodar O. Zvyvysti shljahy Svyryda Kocura / O. Solodar [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://archive.is/bDakM#selection-7181.0-7181.48>
13. Tjutjunyk Ju. Zymovyj pohid 1919–1920 / Ju. Tjutjunyk. – N'ju–Jork: Vydavnytvo Chartoryjs'kyh, 1966. – 312 s.
14. Chyzhevs'kyj G. Korotka istorija 3–i' Zaliznoi' strilec'koi' divizii'. 1919–1922 rr. / G. Chyzhevs'kyj. – Kalish, 1922. – 56 s.

Zozulya N. M., postgraduate student, Kremenchuk National University named after Mikhail Ostrogradsky (Ukraine, Kremenchuk), zozulya.nadia@ukr.net

Inurgent atamans and quasigovernmental formations of the Middle Dnieper in the light of the memorial and epistolary legacy of the army senior artists of the UNR

The article reveals the attitude and assessments of the rebel movement of 1918–1920's in the Middle Dnieper region by officers and sergeants of the Ukrainian

people republic's army. For example, it was uncovered a contradictory attitude towards two conductors of the rebel movement – the chief otaman of the Cold Ravine «republic» – Vasily Chuchupak and the Chigirin otaman Svirid Kotsur – from the side of Ukrainian regular military troops. The problem of otamanship is analyzed taking into account the political orientations, social status, ideological content and tactics of the senior officers of the Ukrainian army of the Ukrainian national revolution times. A number of contradictory aspects of the rebel movement in the Middle Dnieper region are highlighted by examining epistolary and memoir sources.

Keywords: Cold Ravine, Vasily Chuchupak, Svirid Kotsur, regular and irregular military troops, memoir literature, Middle Dnieper region, otamanship, insurgent «republics».

* * *

УДК 329.17:94(477)

Островський В. В.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії та методики навчання, методист лабораторії суспільно-філологічних дисциплін, Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна, Івано-Франківськ), ostrovsky.valery@gmail.com

Об'єднана партія визволення України: ЕПІЗОДИ ІСТОРІЇ

Розкрито маловідомі сторінки історії однієї з антирежимних нелегальних організацій кінця 50-х рр. ХХ ст. – Об'єднаної партії визволення України. Після скрупульозного вивчення та аналізу архівної п'ятитомної кримінальної справи визначено передумови, встановлено причини, наслідки, реконструйовано знакові епізоди, охарактеризовано структуру, програмні документи, поведінку очільників, активістів, просто причетних до діяльності партії в розрізі підготовчого, основного й завершального етапів. Зроблено висновок щодо її суголосності доктринальним постулатам Організації українських націоналістів (бандерівців) та окреслено місце і роль у вітчизняному визвольному процесі.

Ключові слова: український націоналізм, український спротив, підпільна організація, Об'єднана партія визволення України.

По закінченні Другої світової війни на території Східної Галичини розгорнулося запекле криваве протистояння між українцями, які бажали жити в самостійній соборній державі, та новітньою московською імперією у вигляді СРСР, що намагався уярмити самодостатні нації і поширити комуністичну ідеологію на європейські країни, де щойно позбавилися від нацистської чуми. Організація українських націоналістів (бандерівців) (ОУН(б)), як провідна сила визвольної боротьби, раціонально оцінюючи неспівмірність можливостей і ресурсів, не відступила від раніше визначених цілей, але мусила адаптувати тактику їх втілення. У травні 1945 р. ухвалено «Деклярацію Проводу Організації Українських Націоналістів після закінчення другої світової війни в Європі», що визнавала «російсько-більшевицький імперіалізм» єдиним ворогом українського народу, закликала створювати «революційно-підпільні клітини у всіх середовищах <...> життя» СРСР; фізично ліквідувати «найбільш докучливих виступників і агентів сталінських вельмож»; протидіяти агітації, «що її проводить компартія»; засновувати «центральні проводи революційно-визвольних організацій в рамках поодиноких національних середовищ» і т.п. [8]. Іншими словами, йшлося про переорієнтування на користь контрпропаганди, відплатних терористичних акцій, підпілля, яке й відродилося в 1950-х рр. після впокорення збройного опору. Свідомо чи інтуїтивно спадкоємці «бандерівців» або ті, які себе такими вважали, творячи непоодинокі нелегальні антикомуністичні угруповання,

суголосили «Декларації...». До тих новоутворень традиційно приписують Об'єднану партію визволення України (ОПВУ) – таємну організація кінця 1957 – 1958 рр. в Івано-Франківщині (тут і далі – географічні назви – теперішні. – *В. О.*).

На сьогодні історіографія ОПВУ, фактично, відсутня. Знані дослідники протирежимного спротиву другої половини ХХ ст. Людмила Алексєєва [1, с. 10] (тут і далі – перше вживання імені – повне. – *В. О.*), Юрій Зайцев [10, с. 231], Георгій Касьянов [14, с. 34], Анатолій Русначенко [20, с. 96], Мирослав Панчук [18, с. 9], Євген Захаров [11, с. 64–65], Ярослав Секо [22; 23] лише зафіксували яскраві моменти функціонування партії, суворі вирокі для її першорядних осіб, утім за відсутності доступу до «офіційних» джерел, у силу побіжності предмета вивчення припустилися помилок, обчислюючи хронологію, вказуючи терени локалізації, імена й прізвища, розглядаючи засадничі тези ОПВУ. Такі ж вади у висвітленні її літопису, життєписів, поведінки 8–х засуджених засновників та активістів (Богдана Германюка, Яреми Ткачука, Богдана Тимківа, Івана Струтинського, Миколи Юрича, Івана Конєвича, Мирона і Василя Площаків) притаманні книзі опозиціонера й історика Івана Геля [7, с. 108–109, 348–351], дописам «Міжнародного біографічного словника дисидентів країн Центральної та Східної Європи й колишнього СРСР» [16, с. 205–207, 317–318; 17, с. 563–567, 775–777, 781–790, 848–849], енциклопедичного довідника «Рух опору в Україні: 1960–1990...» [21, с. 137–138, 326, 465–466, 501–502, 627–628, 647, 652, 737]. Тому весь фаховий доробок, що стосується порушеної теми, складається з двох (друга – в співавторстві) публікацій кандидата політичних наук Богдана Максимця [9; 15]. Ці, до слова, схожі між собою доволі інформативні статті, які написані після ретельного опрацювання різновидових матеріалів, всеохоплююче представляють програмні документи, сукупний інтелектуальний портрет об'єднання, а от історичні грані висвітлюють лаконічно, статистично, в стилі соціології та з декотрими неточностями.

Джерел для реконструкції діяльності ОПВУ теж обмаль. Із-поміж первинних – кілька абзаців доповідної записки Комітету державної безпеки (КДБ) при Раді Міністрів УРСР [19, с. 89] та п'ятитомна, майже цілком російськомовна, кримінальна справа, що зберігається в архіві управління Служби безпеки України в Івано-Франківській області [2–6]. Про певну суб'єктивність досє, зібраних служачками «щита і меча», загальновідомо, хоча в даному випадку вередувати не доводиться. Вторинна база репрезентована трьома пам'ятками, за висловом Михайлини Коцюбинської, «художньої документалістики» [25, с. 569] особового походження: інтерв'ю з Б. Германюком [12], Б. Тимківим [13], спогадами Я. Ткачука [24]. Їх об'єктивність під ще більшим сумнівом, адже ролі і значимість оповідачів надто гіперболізовано. Проте, знаходячи видимі й приховані сенси в наявних текстах і підтекстах, можна спробувати відновити реальний перебіг епізодів, вчинків центральних персоналій, що, зрештою, є метою запропонованої нижче розвідки.

Передумовами започаткування нелегальної політичної структури стали процеси та події, які на початку – в середині 1950–х рр. мали місце в УРСР, у СРСР, за його західними кордонами. В УРСР після вбивства

головного командувача Української повстанської армії Романа Шухевича ще кілька років лунали постріли останніх бійців нездобутої незалежності, після чого в республіці остаточно утвердився тоталітаризм радянського зразка. Надаючи його жорсткій сутності пристойного зовнішнього вигляду, в СРСР набирала обертів десталінізація. Водночас придушено робітничий протест у Польщі, суспільний вибух в Угорщині. І попри все, в тому калейдоскопі змін константно залишалася неспроможність керованої комуністами влади сприймати, вирішувати проблеми «маленької» людини. Особливо вслідженими у своїх національних, духовних, побутових потребах були «пересічні» громадяни УРСР, що й зумовлювало їх масове приховане невдоволення всесильною, всепроникаючою, але антигуманною системою. Зокрема, ініціатори створення ОПВУ наголошували на тому, що для них поштовхом до незгоди послугувала невизначеність і підступність буденності, коли, наприклад, після демобілізації не могли працевлаштуватися, забезпечити достойного рівня життя, наштовхувалися на грубість у ставленні до себе, сім'ї з боку місцевих чиновників, а ще – репресії, які не припинялися проти їх національно свідомих близьких чи далеких родичів. У поодиноких випадках, коли втрачалася терпіння, незгода еволюціонувала в індивідуальну або колективну протидію.

Перед тим, як перейти до з'ясування сутнісної складової, варто уточнити крайні межі часового коридору, в якому існувало об'єднання. Адже, з подачі його співзасновників, науковцями запроваджено в обіг різні варіанти. Так, І. Гель виводив витoki із заснованої в 1948 р. юнацької «Організації імені Євгена Коновальця» (с. П'ядики Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.), а відправною точкою для наступниці вважав весну 1956 р. [7, с. 108]. У книжці Б. Захарова, в спогадах Б. Германюка ця подія зазначена роком раніше [11, с. 64; 12]. У Ю. Зайцева, А. Русначенка, М. Панчука співзвучно вказано 1953 р. [10, с. 231; 20, с. 96; 18, с. 9]. На допитах Б. Германюк, Я. Ткачук, М. Площак розповідали, що ідея про згуртування народилася в 1956 р. (під впливом подій в Угорщині), обмірковувалася впродовж жовтня – грудня 1957 р., а перші збори скликано в квітні наступного року [2, арк. 43–46, 162–171; 3, арк. 35, 41–44]. Примусові покази, безперечно, породжують сумніви в їх правдивості, оскільки, пом'якшуючи собі кару, заарештовані всіляко намагалися скоротити період «організованої антирадянської діяльності». Та все ж, з огляду на вплив і розмах лібералізації суспільно-політичної ситуації в УРСР після ХХ з'їзду КПРС, осінь (жовтень чи листопад) 1957 р. видається найлогічнішою датою відліку [2, арк. 48; 6, арк. 264–266]. Кінцева – однозначна і заперечень не викликає: 10 березня 1959 р., коли суд оголосив вирок [2, арк. 9–10 зв.]. Отож, історія ОПВУ тривала від осені 1957 по 10 березня 1959 рр. включно.

У цій історії майже неможливо виокремити, як зазвичай буває, яскраво окреслені етапи: підготовчий, основний (діяльнісний), завершальний. По-перше, мимоволі чи осмислено допитувані надавали такі суперечливі й такі заплутані показання, з яких не вимальовуються ані цілісна картина, ані її структурні фрагменти. По-друге, після студювання сторінок провадженої справи складається враження, що її

фігуранти взагалі не проявляли ніякої публічності. Але про все по порядку.

Попередні обговорення розпочалися, як мовилося, восени 1957 р. Саме тоді Б. Германюк (1931 р. н., уродженець с. П'ядики, бідняк, українець, безпартійний, неодружений, випускник Чернівецького індустріального технікуму, майстер цеху Станіславського цегельного заводу №3 (тут і далі – назви державних установ, об'єктів – тогочасні. – *В. О.*), мешканець м. Івано-Франківськ [6, арк. 256–266]) узявся втілювати задум конспіративного угруповання. Написав проекти статуту, клятви [6, арк. 39–40], кілька звернень до українського, російського, білоруського та інших народів [6, арк. 155]. Щовихідних чи рідше, приїжджаючи до мами, бачився з М. Плошаком (1931 р. н., уродженець с. П'ядики та його мешканець, бідняк, українець, безпартійний, неодружений, випускник семирічки, помічник майстра цеху Коломийської ткацької фабрики [3, арк. 5–6 зв.]), а завдяки йому – з Я. Ткачуком (1933 р. н., уродженець с. Годи-Добровідка Коломийського р-ну, середняк, українець, комсомолец, неодружений, випускник дев'ятирічки, працівник пересувної бібліотеки, робітник складу Брошнівського деревообробного комбінату Рожнятівського лісопромкомбінату тресту «Станіславліспром», мешканець с-ща Брошнів-Осада Рожнятівського р-ну [2, арк. 113–114 зв.]) [2, арк. 203; 3, арк. 43], з якими відверто розмовляв про становище України та українців у СРСР, свавілля місцевих комуністів, монополію КПРС на владу, доцільність розгортання альтернативної політичної сили в області, опісля – в Україні.

Стартова підготовча нарада Б. Германюка, М. Плошака, Я. Ткачука відбулася 19 січня (на свято Богоявлення Господнього, наступні теж планувалися в дні неділь або релігійних свят. – *В. О.*) 1958 р. Потім радилися регулярно: то в с. П'ядики, то в м. Івано-Франківськ у гуртожитській кімнаті Б. Германюка, де узгоджували назву партії, її світоглядні та регламентуючі позиції, дату і порядок проведення установчого з'їзду, вишукували і залучали надійних однодумців [2, арк. 48; 3, арк. 203]. Упродовж січня – квітня, мережевими чи ланцюговими способами, число втаємничених сягнуло десятка.

У досє КДБ втрапили 8 обвинувачених, 10 безпосередньо та 5 опосередковано причетних [6, арк. 85–87, 154]. Крім трійки співзасновників, звинуватили і судили Б. Тимківа (1935 р. н., уродженець с. Сівка-Войнилівська Калуського р-ну, бідняк, українець, комсомолец, неодружений, студент-заочник Львівського лісотехнічного інституту, нормувальник Брошнівського деревообробного комбінату Рожнятівського лісопромкомбінату тресту «Станіславліспром», мешканець с-ща Брошнів-Осада [3, арк. 72–73 зв.]), М. Юрчика (1933 р. н., уродженець с. Брошнів Рожнятівського р-ну, бідняк, українець, безпартійний, розлучений, із незакінченою семирічкою, вантажник Брошнівського деревообробного комбінату Рожнятівського лісопромкомбінату тресту «Станіславліспром», мешканець с-ща Брошнів-Осада [3, арк. 173–174 зв., 217]), І. Струтинського (1937 р. н., уродженець с. Підмихайля Калуського р-ну, середняк, українець, комсомолец, неодружений, випускник Брошнів-Осадського ремісничого училища, методист

із виробничої гімнастики, художній керівник самодіяльності клубу Брошнівського деревообробного комбінату Рожнятівського лісопромкомбінату тресту «Станіславліспром», мешканець с-ща Брошнів-Осада [4, арк. 5–6 зв., 20, 36–38]), І. Коневича (1931 р. н., уродженець і мешканець с. Брошнів Рожнятівського р-ну, бідняк, українець, безпартійний, неодружений, випускник семирічки, тимчасово виконуючий обов'язки завідувача складом Долинської артілі імені Василя Лаврищева [4, арк. 131–132 зв.]) та В. Плошака (1929 р. н., уродженець і житель с. П'ядики, бідняк, українець, колишній комсомолец, одружений, заочник Станіславського педагогічного інституту, учитель співів та фізичного виховання Годи-Добровідської, Ценявської неповних середніх шкіл Коломийського р-ну, керівник хору Коломийської взуттєвої фабрики [4, арк. 189–190 зв.; 6, арк. 100]), якого товариші вдало вивели з-під суворих санкцій Феміди. Інші, як то Омелян Олексин, Михайло Козак, Петро Гаєвий, Роман Арсак, Мирослав Костюк, Ярослав Гуцуляк, Дмитро Назарук, Мирослав Масловський, Петро Футерко, Федір Костюк [5, арк. 9–160; 6, арк. 85–86], відігравали другорядні ролі. Нібито не піддалися агітації й відмовилися від участі Михайло Удуд, Василь Турчин, Іван Косар, Іван Сидор, Василь Тодорів [5, арк. 9–160; 6, арк. 85–86]. У «сухих» протокольних рядках, писаних слідчими, прочитується, що вдалося вигоріти ще кількох. Впадає у вічі причетність низки осіб, які взагалі не втрапили під приціл КДБ. У кінці-кінців, цифри підпільників можуть коливатися від 25–и до 50–и осіб.

Тут варто вставити ремарку і зазначити, що в збережених уривках статуту, клятви, в протоколах дізнання, обвинувальному висновку зазначено біля десяти варіантів назв організації. Це – зокрема: «Вільна Україна», «Партія вільної України», «Об'єднана партія України», «Об'єднана демократична партія України», «Об'єднана демократична партія визволення України», «Українська робітничка партія», «Інтелігентно-робітничо-селянська партія», «Інтелігентно-робітничо-селянська партія «Свобода Націй»», «Об'єднана демократична робітничо-селянська партія України», навіть «Народно-християнська молодіжна робітничо-селянська, трудової інтелігенції партія» [2, арк. 145, 169; 6]. Доводиться лише здогадуватися, чи ця мішанина зумовлена поганою пам'яттю малоосвічених юнаків, чи їх бажанням залутати слідчих? Зрештою, допитувані наполягли, що після довгих дискусій погодили словосполучення «Об'єднана партія визволення України», яким найчастіше послуговувалися. Воно ж занотовано кадебістами, суддями, пізніше перейнято пошуковцями.

Перші збори потенційних партійців скликано 13 квітня (на свято Воскресіння Христового. – *В. О.*) у с. П'ядики, в хаті мами Б. Германюка. Туди прийшли М. Плошак, М. Костюк, приїхали Я. Ткачук, І. Струтинський, О. Олексин. Ініціатор, який головував, повідомив про наміри започаткування підпільної політсили, її найближчі завдання та практичні кроки. Передусім ішлося про дотримання таємності, комплектування низових осередків за принципом «тріжок», із них – територіальних гілок/груп, стягнення членських внесків, самовиховання якостей українського націоналіста, розгортання інформаційної, просвіт-

ницької кампанії серед населення. Висувалися пропозиції щодо виявлення місць схованок зброї, придбання друкарської машинки, канцтоварів. Обговорено чернетки статуту і клятви [2, арк. 76–77; 3, арк. 59; 5, арк. 34]. Ніяких записів, протоколів про перебіг цих, всіх наступних сходин не велось.

Через якийсь місяць, десь в першій декаді травня (в котрусь із неділь або двадцять другого, на свято Вознесіння Господнього. – *В. О.*) у м. Івано–Франківськ на березі озера, що в парку культури і відпочинку імені Тараса Шевченка, відбулося друге зібрання вже в дещо відмінному складі. Крім попередніх Б. Германюка, Я. Ткачука, І. Струтинського, О. Олексина взяли участь Б. Тимків, М. Масловський, М. Козак, а от П. Гаєвий відлучився нібито з поважної причини [5, арк. 11]. За показаннями Б. Германюка, присутні запропонували й обговорили назву партії, підтвердили минулі ухвали, домовилися про майбутнє обрання керівництва, затвердження статуту, складання присяги. Правда, щодо їх проєктів виникли певні зауваження, позаяк ті були написані сумішшю російської та української, містили незрозумілі, складні формулювання [2, арк. 168–170, 210, 235; 3, арк. 96]. Тому Я. Ткачук, Б. Тимків, І. Струтинський вирішили підготувати свої, доступніші екземпляри, щоб представити їх чергового разу [2, арк. 209–210]. Для глибшої конспірації радили вдатися до відволікаючого маневру: вступати у ВЛКСМ чи КПРС [2, арк. 79]. Зробили спільне фото [2, арк. 233], таким чином, завершуючи заходи підготовчого етапу.

«Установчі» збори, що означили перехід до основного (діяльницького) етапу, проведено 12 липня (на свято Верховних апостолів Петра і Павла. – *В. О.*) на горі біля с–ща Вигода Долинського р–ну. З'їхалися Б. Германюк, Я. Ткачук, І. Струтинський, О. Олексин, М. Костюк, М. Масловський (за показаннями Я. Ткачука), яких зустріли «місцеві» П. Гаєвий і М. Козак. Не зміг прибути Б. Тимків, бо складав вступні іспити до Львівського лісотехнічного інституту [2, арк. 173]. Слово надали І. Струтинському. Він зачитав новостворений статут, що його одногласно затвердили, як і назву «Об'єднана партія визволення України» [3, арк. 105]. Далі кожному зачитувалася клятва (І. Струтинському – Б. Германюк), і кожен її повторював, після чого, проколюючи булавкою мізинець лівої руки, ставив кривавий відбиток на чистому аркуші паперу. Виходячи з числа відбитків, можна зробити висновок про вісьмох посвячених [2, арк. 154–156].

Урочистий текст підготував І. Струтинський, погоджуючи з Я. Ткачуком і Б. Тимківим [6, арк. 156]. За основу взяли присяги Олега Кошового із роману Олександра Фадєєва «Молода гвардія» та військовослужбовця збройних сил СРСР, вірш Йосипа Попадюка «Клятва» [2, арк. 209, 211, 235, 259–260, 295–296]. Члени ОПВУ обіцяли не зраджувати друзів, жертвувати заради спільних інтересів, дотримуватися внутрішньої дисципліни, здійснювати всеохоплюючу націоналістичну, «антирадянську» пропаганду, визнавали невідворотність покарання за відступництво. Кожен присвоїв собі псевдо. Скажімо, Б. Германюка кликали «Хмелем», Я. Ткачука – «Хмарою», І. Струтинського – «Колосом», О. Олексина – «Дніпром», М. Козака – «Жайворонком», П. Гаєвого – «Соколом» [2, арк. 20, 69; 4, арк. 40; 5, арк. 41, 221; 6, арк. 157, 165].

Після нетривалої символічної церемонії обрали керівництво. Головою – Б. Германюка [6, арк. 157], секретарем – П. Гаєвого, якому доручили спалити або сховати аркуш із відбитками пальців, надалі – займатися обліком і збереженням партійних документів. По одному із трьох наявних примірників статуту та клятви передали Я. Ткачуку, якому належало налагодити їх тиражування й розповсюдження [3, арк. 157]. Новообраний керівник поставив перед присутніми завдання: віднаходити людей, відданих задекларованим ідеям, та виховувати їх; провадити інтенсивну націоналістичну агітацію в своєму оточенні; збирати членські внески (2% від заробітної плати); виявляти місця повстанських арсеналів (зброю, що там зберігалася, належало вилучати і переховувати до сприятливого моменту) [2, арк. 159, 176]. Щодо озброєння Я. Ткачук висловив думку про можливість викрадення пістолета в когось із працівників міліції [2, арк. 157]. Щодо проведення агітації І. Струтинський закликав писати і розповсюджувати «націоналістичні» поезії (сам теж віршував) [5, арк. 42]. Наостанок зробили колективну світліну, обумовили дату і місце подальших зборів [2, арк. 176, 236].

Це одна ремарка щодо статуту ОПВУ. Він копіював компартійний, куди вже згадані три співавтори (за домінуючої ролі Б. Тимківа) «вставили слова і речення» потрібного сенсу [2, арк. 209, 295–296; 3, арк. 104]. Містив передмову й шість розділів [3, арк. 117]. Оригінали, вилучені під час затримання Я. Ткачука і Б. Тимківа, спочатку зберігалися в кримінальній справі, але після проведення дактилоскопічної, біологічної, графічної, ідеологічної експертизи були знищені. Тому первісний їх зміст можна відновити виключно з протоколів допитів та з двох десятків світлин, що зафіксували результати обшуків особистих речей чи помешкань затриманих. У статтях Б. Максимця [9; 15] якраз міститься докладний огляд, тому тут немає потреби його дублювати. Хіба що варто наголосити на ключових доктринальних аспектах.

Мета ОПВУ – домагання виходу УРСР зі складу СРСР і проголошення незалежної держави – Української Народної Республіки [2, арк. 128; 6, арк. 60]. Її конституційний лад, система управління, соціально–економічний устрій, що ґрунтовніше описувалися «трійкою» авторів в окремих доповнюючих документах, мали розбудовуватися на основі «справедливого і здорового демократичного соціалізму» [2, арк. 128; 3, арк. 115–119]. Щоби знайти співвітчизників із реаліями життя в комуністичному суспільстві, ставленням імперського центру до національного питання, тотальним зросійщенням, Б. Тимків підготував звернення «до українського народу», де крім констатування закликав до повалення радянської влади [3, арк. 112, 168]. Взагалі, попри бурхливі суперечки про ефективність збройного протистояння, головний шлях цілеспрягнення полягав у потужній масованій пропаганді, передусім, у колі молодого інтелігенції [2, арк. 23, 78–79]. Задля координування боротьби проти комуністичного режиму планували налагодити зв'язки зі схожими організаціями, що, як вважалося, напевно, діяли в інших областях УРСР, республіках СРСР [2, арк. 234]. Під час обшуку кімнати Б. Германюка вилучені звернення: «Браття українці, руські, білоруси...», де мовилося про засилля «червоної комуни»; «Браття українці, руські, білоруси, латвійці, естонці, грузини,

киргизи, казахи, чехословаки і другі нації», де закликалося до повстання проти радянської влади «за щастя і свободу пригноблених народів» [2, арк. 19–20]. Аби домогтися міжнародного визнання майбутньої самостійної України, готувалося відповідне звернення в ООН [2, арк. 281].

До партії могли зголошуватися представники всіх верств населення, всі ті, хто поділяв її ідеологію та дотримувався статутних принципів. Передбачалося, що вступники гуртуватимуться у первинні осередки із двох–трьох осіб і такого ж числа кандидатів. Осередки мали об'єднуватися в регіональні гілки/групи. Найвищим органом вважався з'їзд, делегати якого обирали Центральний комітет, голову, секретаря, Контрольний партійний комітет (Ревізійну комісію) зі своїм головою [2, арк. 18, 232, 236]. Як свідчать документи, цих органів створити не вдалося.

Четверті збори ОПВУ скликано в липні (вірогідно, двадцять восьмого на свято рівноапостольного Володимира Великого, або в котрусь із найближчих неділей, або 19 серпня на свято Преображення Господнього. – *В. О.*) в м. Коломия на березі річки Прут. До вже заприсяжених Б. Германюка, Я. Ткачука, І. Струтинського, М. Костюка, П. Гаєвого, М. Козака, мабуть, М. Масловського приєдналися попередньо відсутні Б. Тимків («Вітер»), М. Плошак («Білий»), вперше – Р. Арсак [3, арк. 51, 97]. Головуючий мав намір наново ознайомити всіх з ухваленим статутом, але з'ясувалося, що його переписано фрагментарно. Тому, зокрема, стосовно Я. Ткачука вимушено порушили питання виконавської дисципліни, обов'язку, вірності клятві. Скорегували розмір членських внесків (5 крб. із безробітних та 3% із зарплати працюючих), погодилися щодо першочерговості придбання друкарської машинки, фарби, паперу, висловилися з приводу озброєння [2, арк. 160; 3, арк. 51–52], уточнили назву партії, яку, згідно з показаннями Я. Ткачука й Б. Тимківа, перейменували в Об'єднану демократичну партію визволення України [2, арк. 160–161; 3, арк. 105].

8 листопада 1958 р. КДБ задокументував останній загальний з'їзд партійців у м. Станіслав у помешканні Б. Германюка. Присутні Я. Ткачук, М. Плошак, Б. Тимків, Р. Арсак, М. Масловський вкотре побалакали про розширення організації, забезпечення зброєю, грошима, друкарською технікою, «виховання населення в націоналістичному дусі» [3, арк. 112]. Тобто, вкотре, по суті, повторили попередні словесні кліше. Упродовж наступного місяця кадебісти не зафіксували жодних спільних дій підпільників.

Отож, якщо в ідеологічній площині ОПВУ ще можна вважати (насправді, з дуже великою натяжкою) спадкоємицею ОУН(б), то в тактичній – вона з досвіду і повоєнних рекомендацій немовбито наслідуваних попередників майже нічого не втілила. Її чільники кликали до зброї, але разом з тим, засуджували оунівців за терор, вважаючи, що він призвів до поразки руху [5, арк. 33]. Деякі, як то М. Плошак, Р. Арсак, М. Костюк, склали сценарій захоплення поштової машини, щоб викрасти гроші на потреби партії [2, арк. 60]. М. Юрчик пропонував пограбувати банк [3, арк. 260]. Планували також замах на вбивство дільничного міліціонера, щоб заволодіти зброєю [2, арк. 290–291]. Насправді ж ніяких резонансних акцій проти компартійних функціонерів,

силовиків, представників влади не вчинялося, та й просвітництвом і пропагандою не займалися. Узагалі, далі розмов робота не просувалася, що й дає підстави сумніватися в провадженні будь-якої, спрямованої назовні, активності.

Такою ж пасивною виглядала ситуація з осередками та гілками/групами ОПВУ. На основі здобутих слідчими показань Б. Максимець виділяє чотири гілки/групи, що «прописалися» в м. Івано–Франківськ, с–щах Брошнів–Осада, Вигода, с. П'ядики [15, с. 113; 6, арк. 158]. Вони комплектувалися за місцями народження або мешкання чільних осіб, були невеликими (по 2–3 особи) та малопомітними. Якщо можна так висловитися, найдієвішим виявилось кероване Б. Тимківим брошнів–осадське відгалуження, куди входили Я. Ткачук, І. Струтинський, М. Юрчик, І. Коневич, Ф. Костюк, О. Олексин, Д. Назарук, Я. Гуцуляк, П. Футерко [2, арк. 200–201]. В обвинувальному висновку зафіксовано три, а в протоколах допитів М. Юрчика – п'ять зібрань, що відбулися впродовж вересня – початку грудня (перше – у вересні, друге – 9 жовтня, третє – після 8 листопада, четверте – 19 листопада, п'яте – 2 грудня) 1958 р. в помешканні, де проживав допитуваний [3, арк. 257–258; 6, арк. 161]. Цікаво, що востаннє зібрання за два дні до затримань. Як і під час загальних зборів, порушували незмінні питання залучення нових учасників, сплати членських внесків, накопичення коштів, придбання друкарської машинки, витратних компонентів, заволодіння зброєю [6, арк. 161]. Рішення теж ухвалювалися незмінні – вербальні – та не реалізовувалися.

У ході досудового процесу кадебісти намагалися всіляко «розширити» мережу ОПВУ. В матеріалах справи відстежуються спроби довести наявність гілок/груп або осередків в с.с. Брошнів, Креховичі, Сваричів Рожнятівського р–ну, в м.м. Болехів і Долина Івано–Франківської обл., у м.м. Львів, Стрий, селах Стрийського, Дрогобицького, Кам'янка–Бузького р–нів Львівської обл., а ще – Волинської та Чернівецької [2, арк. 88, 238, 247–248, 261–262, 270–271, 277–278, 290; 4, арк. 82–83]. Були спроби пов'язати партію з якоюсь «НТС» (як стверджувалося, російською чи міжнародною¹) [2, арк. 239; 3, арк. 246–247]. Проте заарештовані зводили нанівець зусилля слідчих, хоча й не відкидали фактів особистих зв'язків за межами проживання. Таким чином, в стенограмі судового засідання ОПВУ фігурувала підпільною структурою, що розпросторювалася винятково в Івано–Франківщині.

3 грудня 1958 р. заступник начальника четвертого відділу управління КДБ при Раді Міністрів у Станіславській області постановив порушити кримінальну справу проти подвижників об'єднання, чим ознаменував відлік його завершального етапу. Наступного дня (знаково, що на свято Введення в храм Пресвятої Богородиці. – *В. О.*) затримано Б. Германюка,

¹ Як пояснює Василь Даниленко, абревіатура «НТС» позначає Народно–трудовий союз – білоемігрантську організацію, створену 1930 р. в королівстві Югославія. Центр союзу перебував у місті Франкфурт–на–Майні (Німеччина), представництва і групи – в США, Франції та ін. Видавав журнали «Посів», «Грані», «За Росію», брошури, листівки. Від кінця 1950–х – початку 1960–х рр. поширював антикомуністичну літературу радянськими теренами [19, с. 212].

Я. Ткачука, Б. Тимківа і М. Юрчика, 6 грудня – І. Коневича, наступного дня – М. Площака, наступного – І. Струтинського, 16 грудня – В. Площака. Під час затримань проведено особисті обшуки та в помешканнях. Попри ефект несподіванки кадебісти не могли похвалитися масивом здобутих доказів. У Б. Германюка вилучили проекти клятви, статуту, звернення до народів, кілька власних віршів [6, арк. 54–55, 155], в Я. Ткачука – клятву, статут, вірші І. Струтинського [6, арк. 56, 156], в Б. Тимківа – клятву, статут, схему управління майбутньої самостійної України, звернення до українського народу, кілька власних та І. Струтинського віршів, у В. Площака – клятву, статут, українські періодики, брошури, книжки, видані в міжвоєнний період [3, арк. 68–169; 6, арк. 56–59, 160, 162–163]. Затриманих доправляли в ізолятор попереднього утримання (тюрма №1 управління внутрішніх справ Станіславського обласного виконавчого комітету), обирали запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, щоденно проводили дізнання, через 5–6 днів оголошували звинувачення, ще два місяці провадили досудове слідство (допити, впізнання, очні ставки, експерименти, експертизи), готували обвинувальний висновок.

Загадковим, донині не розгаданим, вважався епізод викриття ОПВУ. Найпевніше, в її ряди кадебісти задалегідь увели «таємного співробітника» – «кροга» М. Масловського (1928 р. н., уродженець с. Явче Рогатинського р-ну, бідняк, українець, із середньою освітою, безпартійний, неодружений, перукар Станіславської артілі імені Карла Маркса, мешканець м. Івано-Франківськ) [6, арк. 106–107], що можна легко довести після ретельного зіставлення фактів. Як свідчили допитувані, М. Масловський принаймні тричі брав участь у загальних зборах, приймав клятву. Однак, що дуже дивно, його анкетні дані відсутні в кримінальній справі. Також складається враження, що його прізвище зумисне не вносилось в заяви, зізнання, протоколи допитів, судового засідання. 31 січня 1959 р. матеріали, які його стосувалися, передано в «окреме провадження для додаткової перевірки» [6, арк. 85–87]. Хоча ще 16 грудня 1958 р., в розпал слідчих дій, він звільнився з роботи, в Станіславському об'єднаному міському військкоматі зробив відмітку про виїзд у м. Южно-Сахалінськ Сахалінської обл. Російської РФСР, але там (станом на 3 березня 1959 р.) не прописався [6, арк. 106–108зв, 108–108зв]. Малоімовірно, щоб людина, яка перебувала в полі зору КДБ, самовільно «загубилася» в безкраїх просторах СРСР.

Заарештовані учасники ОПВУ поводитися по-різному. Деякі (Я. Ткачук, Б. Тимків, М. Юрчик) «заговорили» відразу, розповідали все, що пригадували, або те, що знали [2, арк. 145–283; 3, арк. 92–169, 186–268]. Деякі, як Б. Германюк, І. Струтинський, В. Площак, намагаючись заплутати слідство, виказували інформацію пошулово, дозовано, хаотично [2, арк. 39–68; 4, арк. 24–123, 212–215]. Стійко тримався І. Коневич [4, арк. 137–183], найстійкіше – М. Площак, який «розколовся» аж на двадцять п'ятий день перебування в слідчому ізоляторі і надалі повідомляв мінімально [3, арк. 18–60]. У кожного із сімох число протоколів допитів коливалося від 10 до 15 і тільки в Я. Ткачука становило 25 [2; 3; 4; 5]. Превентивно добровільно або після затримання написали покаяння чи донесення, надали

показання М. Козак, П. Гаєвий, Р. Арсак, М. Костюк, Я. Гуцуляк, Д. Назарук. При чому виглядає так, ніби їх заяви виведено почерками слідчих, тим паче, російською мовою [6, арк. 56–155]. Невичерпним джерелом даних виявився О. Олексин. Його каяття–зізнання (від 4 грудня 1958 р.) настільки розлогі, що складається враження, наче потім кадебісти допитували головних дійових осіб виключно задля дотримання формальностей процесу [6, арк. 1–55]. За послугу віддячили незабаром.

8 лютого 1959 р. затверджено список тих, яким належало взяти участь у судовому засіданні. Ролі підсудних випали вже згаданим вісьмом обвинуваченим. Свідками ставали О. Олексин, М. Козак, Р. Арсак, Д. Назарук, В. Тодорів [6, арк. 173]. Перші три та М. Костюк взагалі не притягувалися до відповідальності. Перевели в справу окремого провадження, а насправді виключили з процесу П. Гаєвого, покликаючись на важкий стан його здоров'я. Все, що стосувалося Я. Гуцуляка, Д. Назарука, П. Футерка, Ф. Костюка, вже згаданого М. Масловського, В. Турчина, І. Косаря, М. Удуда, І. Сидора, В. Тодоріва, спрямували на дорозслідування і згодом «поховали» [6, арк. 85–87].

Судове засідання тривало від 6 по 10 березня 1959 р. Закінчилося воно, природно, оголошенням вироку. Прокурор просив обрати Б. Германюку вищу міру покарання – розстріл. Судова колегія Станіславського обласного суду вирішила: визнати винними Б. Германюка, Я. Ткачука, М. Площака, Б. Тимківа, І. Струтинського за ст. 54–1/а (зрада батьківщини. – *В. О.*) та ст. 54–11 (організаційна діяльність. – *В. О.*) КК УРСР і покарати позбавленням волі у виправно-трудових колоніях строком на 10 (десять) років кожного з конфіскацією майна; визнати винними М. Юрчика та І. Коневича за ст. ст. 54–1/а та 54–11 КК УРСР із застосуванням до них ст. 46 (пом'якшення заходу соціального захисту. – *В. О.*) КК УРСР і покарати позбавленням волі у виправно-трудових колоніях строком на 7 (сім) років кожного з конфіскацією майна; визнати винним В. Площака за ст. ст. 7, 26 (зберігання антирадянської літератури, недонесення про злочин. – *В. О.*) закону «Про кримінальну відповідальність за державні злочини» від 25.12.1958 р. та згідно із ст. 45 (пом'якшення заходу соціального захисту і тому застосування принципу зворотності до раніше скоєних злочинів. – *В. О.*) КК УРСР, керуючись санкцією ст. 7 вказаного вище закону, покарати позбавленням волі у виправно-трудових колоніях строком на 2 (два) роки [6, арк. 264–266]. Усі вповні відбули присуджені їм терміни, крім В. Площака, якого після 1 року і 7 місяців умовно-достроково звільнили. Усіх 22 листопада 1991 р. реабілітовано. А втім, то – епізоди інших історій.

Таким чином, підбиваючи підсумки переважно основного (діяльнісного) етапу ОПВУ, варто підкреслити наступне. У своїй ідеологічній програмі – статуті – вона поєднала елементи націоналізму й соціалізму. Але, незважаючи на певні дотичні лінії статуту і постанов III Надзвичайного великого збору ОУН(б), про що стверджується в наявних публікаціях, вона запозичила від «бандерівської» доктрини хіба що мету – здобуття Української самостійної соборної держави. Її ідеологеми, візії майбутнього незалежного устрою носили поверхневий, безсистемний характер. Це й не дивно, адже ключові персонажі були людьми молодими

(середній вік учасників становив 25 років: наймолодший – О. Олексин народився в 1938 р., найстарший – М. Масловський – в 1928 р.), малоосвіченими (В. Площак закінчив педагогічний інститут, Б. Тимків навчався заочно в лісотехнічному, решта не здобули середньої освіти), зрештою, вихованцями комуністичної системи (колишніми або чинними комсомольцями виявилися Я. Ткачук, Б. Тимків, І. Струтинський, В. Площак, О. Олексин, П. Гаєвий, Р. Арсак, М. Костюк, Я. Гуцуляк, Д. Назарук), представниками робітничих чи обслуговуючих професій (єдиний В. Площак уособлював інтелігенцію – працював учителем). У нікого не знайдено по-справжньому української націоналістичної літератури, тобто вони, швидше всього, не читали відомих теоретиків націоналізму, не студіювали концептуальних положень, колегіальних рішень ОУН(б). Щодо тактики, то й тут керівники ОПВУ сuto на словах намагалися наслідувати структуру, методи боротьби тих, на кого буцімто орієнтувалися. Вони також, вочевидь, не знайомилися з оунівськими рекомендаціями про поведінку після закінчення Другої світової війни. Масштаби їх публічних проявів не варто порівнювати з розмахом сучасних їм чи пізніших таємних націоналістичних організацій, таких як «Об'єднання», Український національний фронт, Український національний фронт – 2. Та й називати їх дисидентами з наукового огляду не зовсім коректно. Проте їх максималістський порив, виплеканий на традиціях національно-визвольних змагань, сміливий подвижницький вчинок горстки простих юнаків із села, які кинули виклик і протистояли чи не найпотужнішому в світі тоталітарному режимові, вартує належного поцінування та пошанування. Як відзначав І. Гель, їх дія «генетичного коду» засвідчувала, що «в українцях неможливо знищити внутрішню потребу свободи, яка є їх сутністю, станом душі» [7, с. 101].

Список використаних джерел

1. Алексеева Л. История инакомыслия в СССР: новейший период / Л. Алексеева. – 3-е изд., стер. – М.: Моск. Хельсинк. группа, 2012. – 384 с.
2. Архів управління Служби безпеки України в Івано-Франківській області. – Ф.5. Кримінальні справи на реабілітованих осіб (припинені). – Оп.1. – Спр. №10458. По звинуваченню Германюка Б. В., Ткачука Я. С., Площака М. Ф. та інших. Всього 8 осіб. У 5 т. – Т.1. – 298 арк.
3. Там само. – Т.2. – 275 арк.
4. Там само. – Т.3. – 248 арк.
5. Там само. – Т.4. – 228 арк.
6. Там само. – Т.5. – 344 арк.
7. Гель І. Виклик системі: український визвольний рух другої половини ХХ століття / І. А. Гель; ред. та упор. І. В. Єзерська; Центр досліджень визвольного руху. – Львів: Часопис, 2013. – 392 с.
8. Декларація Проводу ОУН(б) про діяльність після закінчення Другої світової війни в Європі // ОУН і УПА в 1945 році: збірник документів і матеріалів. В 2 ч. Ч.2 / редколегія: Боряк Г. В., Веселова О. М., Даниленко В. М., Кульчицький С. В. (відп. ред.). – Упорядники: Веселова О. М. (відп. упор.), Гриневич В. А., Сергійчук В. І. – К.: Інститут історії України НАН України, 2015. – С.64–76.
9. Засць Б., Максимець Б. Об'єднана партія визволення України: створення, програмові засади, діяльність / Б. Засць, Б. Максимець // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: історія та археологія. – 2016. – Т.24. – №1. – С.58–66.
10. Зайцев Ю. Український опозиційний рух 60-х років / Ю. Зайцев // Краківські українознавчі зошити. Т.І–ІІ. 1992–1993 / под редакцією Ryszarda Łuznego i Włodzimierza Mokrego. – Краків: Вид-во «Швайпольт Фіоль», 1993. – С.225–236.

11. Захаров Б. Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956–1987) / Б. Захаров; худож.-оформлювач Б. Захаров; Харківська правозахисна група. – Х.: Фоліо, 2003. – 144 с.

12. Інтерв'ю з Германюком Б. В., 1931 р. нар., с. П'ядики, Коломийський район, Івано-Франківська область, Україна. Запис 09.02.2000, м. Коломия, інтерв'юєр Овсієнко В. В. [Електронний ресурс] / В. В. Овсієнко // Харківська правозахисна група. Дисидентський рух. – Режим доступу: <http://khpg.org/archive/index.php?id=1263393069>

13. Інтерв'ю з Тимківим Б. В., 1935 р. нар., с. Сівка-Войнилівська, Калуський район, Івано-Франківська область, Україна. Запис 19.03.2000, м. Коломия, інтерв'юєр Овсієнко В. В. [Електронний ресурс] / В. В. Овсієнко // Харківська правозахисна група. Дисидентський рух. – Режим доступу: <http://khpg.org/archive/index.php?id=1267294028>

14. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція у русі опору 1960–80-х років / Г. Касьянов; голов. ред. С. В. Головка. – К.: Либідь, 1995. – 224 с.

15. Максимець Б. Об'єднана партія визволення України: організаційні та програмові засади / Б. Максимець // Політологічні записки. – 2014. – №2 (10). – С.110–120.

16. Міжнародний біографічний словник дисидентів країн Центральної та Східної Європи й колишнього СРСР. У 2 т. – Т.1. Україна. – Частина 1. – Х.: Харківська правозахисна група; «Права людини», 2006. – 1–516 с.

17. Там само. – Частина 2. – Х.: Харківська правозахисна група; «Права людини», 2006. – 517–1020 с.

18. Панчук М. Від УВО–ОУН до УНФ: єдність і спадкоємність українського націоналістичного підпілля / М. Панчук // Український Національний Фронт: дослідження, документи, матеріали / упоряд. М. В. Дубас, Ю. Д. Зайцев. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. – С.5–13.

19. Політичні протести й інакодумство в Україні (1960–1990): документи і матеріали / упор. В. М. Даниленко. – К.: Смолоскип, 2013. – 736 с.

20. Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х – початок 1990-х років / А. М. Русначенко; [ред. Веремійчик О. П.]. – К.: Вид-во імені Олени Теліги, 1998. – 720 с.

21. Рух опору в Україні: 1960–1990. Енциклопедичний довідник / передм. О. Зінкевича, О. Обертаса. – К.: Смолоскип, 2010. – 804 с.

22. Секо Я. Нелегальні організації УРСР другої половини ХХ ст.: загальна характеристика / Я. Секо // Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: історія, міжнародні відносини / гол. ред. Л. М. Алексієв. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. – Вип.10. – С.112–129.

23. Секо Я. Українські націоналістичні підпільні організації 1950–1970-х рр.: загальна характеристика / Я. Секо // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: історія / за заг. ред. проф. І. С. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ, 2012. – Вип.2. – С.107–117.

24. Ткачук Я. Буревій. Книга пам'яті / Я. Ткачук. – Львів: Вид-во «Сполом», 2004. – 368 с.

25. «У мерехтінні найдорожчих лиць». Згадуючи Михайлину Коцюбинську / упорядник і відп. ред. Е. Соловей. – К.: Дух і Літера, 2012. – 576 с.

References

1. Aleksieieva L. Istorii inakomyshlia v SSSR: noveishii period / L. Aleksieieva. – 3-e izd., ster. – M.: Mosk. Khel'sink. gruppа, 2012. – 384 s.
2. Arkhiv upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy v Ivano-Frankivs'kii oblasti. – F.5. Kryminal'ni spravy na reabilitovanykh osib (pryupneni). – Op.1. – Spr. №10458. Po zvyuvachenniu Germaniuka B. V., Tkachuka Ya. S., Ploshchaka M. F. ta inshykh. Vs'oho 8 osib. U 5 t. – T.1. – 298 ark.
3. Tam samo. – T.2. – 275 ark.
4. Tam samo. – T.3. – 248 ark.
5. Tam samo. – T.4. – 228 ark.
6. Tam samo. – T.5. – 344 ark.
7. Hel' I. Vyklyk systemi: ukrains'kyi vyzvol'nyi rukh druhoi polovyny XX stolittia / I. A. Hel'; red. ta upor. I. V. Yezers'ka; Tsentr doslidzhen' vyzvol'noho rukhu. – L'viv: Chasopys, 2013. – 392 s.
8. Deklaratsiia Provodu OUN(b) pro diial'nist' pislia zakinchennia Druhoi svitovoi viiny v Yevropi // OUN i UPA v 1945 rotsi: zbirnyk dokumentiv i materialiv. V 2 ch. Ch.2 / redkolehiia: Boriak H. V., Veselova O. M., Danylenko V. M., Kul'chys'kyi S. V. (vidp. red.).

– Uporiadnyky: Veselova O. M. (vidp. upor.), Hrynevich V. A., Serhiichuk V. I. – K.: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2015. – S.64–76.

9. Zaiets' B., Maksymets' B. Ob'iednana partiia vyzvolennia Ukrainy: stvorennia, prohramovi zasady, dial'nist' / B. Zaiets', B. Maksymets' // Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu. Seriya: istoriia ta arkheolohiia. – 2016. – T.24. – №1. – S.58–66.

10. Zaitsev Yu. Ukrain's'kyi opozytsiinyi rukh 60–kh rokiv / Yu. Zaitsev // Krakivs'ki ukrainoznavchi zoshyty. T.I–II. 1992–1993 / pod redakcią Ryszarda Łuznego i Włodzimierza Mokrego. – Krakiv: Vyd-vo «Shvaipol't Fiol'», 1993. – S.225–236.

11. Zakharov B. Narys istorii dysydents'koho rukhu v Ukraini (1956–1987) / B. Zakharov; hudozh.-oformluiuvach B. Zakharov; Kharkivs'ka pravozakhysna hrupa. – Kh.: Folio, 2003. – 144 s.

12. Interv'iu z Germaniukom B. V., 1931 r. nar., s. P'iadyky, Kolomyis'kyi raion, Ivano-Frankivs'ka oblast', Ukraina. Zapys 09.02.2000, m. Kolomyia, interv'iuer Ovsienko V. V. [Elektronnyi resurs] / V. V. Ovsienko // Kharkivs'ka pravozakhysna hrupa. Dysydents'kyi rukh. – Rezhym dostupu: <http://khpg.org/archive/index.php?id=1263393069>

13. Interv'iu z Tymkivym B. V., 1935 r. nar., s. Sivka-Voinylivs'ka, Kalus'kyi raion, Ivano-Frankivs'ka oblast', Ukraina. Zapys 19.03.2000, m. Kolomyia, interv'iuer Ovsienko V. V. [Elektronnyi resurs] / V. V. Ovsienko // Kharkivs'ka pravozakhysna hrupa. Dysydents'kyi rukh. – Rezhym dostupu: <http://khpg.org/archive/index.php?id=1267294028>

14. Kas'ianov H. Nezhodni: ukrains'ka intelihenciia u rusi oporu 1960–80 kh rokiv / H. Kas'ianov; holov. red. S. V. Holovko. – K.: Lybid', 1995. – 224 s.

15. Maksymets' B. Ob'iednana partiia vyzvolennia Ukrainy: orhanizatsiini ta prohramovi zasady / B. Maksymets' // Politolohichni zapysky. – 2014. – №2 (10). – S.110–120.

16. Mizhnarodnyi biohrafichnyi slovnyk dysydyntiv krain Tsentral'noi ta Skhidnoi Yevropy i kolyshn'oho SRSR. U 2 t. – T.I. Ukraina. – Chastyna 1. – Kh.: Kharkivs'ka pravozakhysna hrupa; «Prava liudyny», 2006. – 1–516 s.

17. Tam samo. – Chastyna 2. – Kh.: Kharkivs'ka pravozakhysna hrupa; «Prava liudyny», 2006. – 517–1020 s.

18. Panchuk M. Vid UV0–OUN do UNF: yednist' i spadkoemnist' ukrains'koho natsionalistychnoho pidpillia / M. Panchuk // Ukrain's'kyi Natsional'nyi Front: doslidzhennia, dokumenty, materialy / uporiad. M. V. Dubas, Yu. D. Zaitsev. – L'viv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakhevycha NAN Ukrainy, 2000. – S.5–13.

19. Politychni protesty i inakodumstvo v Ukrainy (1960–1990): dokumenty i materialy / upor. V. M. Danylenko. – K.: Smoloskyp, 2013. – 736 s.

20. Rusnachenko A. Natsional'no-vyzvol'nyi rukh v Ukraini: seredyna 1950–kh – pochatok 1990–kh rokiv / A. M. Rusnachenko; [red. Veremichuk O. P.]. – K.: Vyd-vo imeni Oleny Telihy, 1998. – 720 s.

21. Rukh oporu v Ukraini: 1960–1990. Entsyklopedychnyi dovidnyk / peredm. O. Zinkevycha, O. Obertasa. – K.: Smoloskyp, 2010. – 804 s.

22. Seko Ya. Nelehal'ni orhanizatsii URSR druhoi polovyny XX st.: zahal'na kharakterystyka / Ya. Seko // Ukraina-Yevropa-Svit. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats'. Seriya: istoriia, mizhnarodni vidnosyny / hol. red. L. M. Aleksievets'. – Ternopil': Vyd-vo TNPU im. V. Hnatiuka, 2012. – Vyp.10. – S.112–129.

23. Seko Ya. Ukrain's'ki natsionalistychni pidpil'ni orhanizatsii 1950–1970–kh rr.: zahal'na kharakterystyka / Ya. Seko // Naukovi zapysky Ternopil's'koho natsional'nogo pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriya: istoriia / za zah. red. prof. I. S. Zuliaka. – Ternopil': Vyd-vo TNPU, 2012. – Vyp.2. – S.107–117.

24. Tkachuk Ya. Burevii. Kniha pam'iaty / Ya. Tkachuk. – L'viv: Vyd-vo «Spolom», 2004. – 368 s.

25. «U merekhtinni naidorozhchykh lyts'». Zhaduiuchy Mykhailynu Kotsiubyns'ku / uporiadnyk i vidp. red. E. Solovei. – K.: Dukh i Litera, 2012. – 576 s.

Ostrovskiy V. V., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of Theory and Methodology of Education, Methodology of the Laboratory of Sociology and Philology, Ivano-Frankivsk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education (Ukraine, Ivano-Frankivsk), ostrovskiy.valery@gmail.com

United Party of Liberation of Ukraine: history episodes

The article reveals little-known pages of the history of one of the anti-regime illegal organizations of the late 50's of the XX century – the United Party of Liberation of Ukraine. After careful study and analysis of the archived five-

volume criminal case, preconditions, causes, consequences have been identified, key episodes have been determined, the structure, program documents, the behavior of the leaders, activists, involved in the activities of the party have been analyzed in terms of preparatory, main and final stages.

Keywords: Ukrainian nationalism, Ukrainian resistance, underground organization, the United Party of Liberation of Ukraine.

* * *

УДК 614.84 «1925–1930»

Харламов М. І.,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін, Національний університет цивільного захисту України (Україна, Харків), mike1982kharlamov@gmail.com

Гонтаренко Л. О.,

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін, Національний університет цивільного захисту України (Україна, Харків), lgontarenko910@gmail.com

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ НКВС УСРР ТА УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ОКРУГУ (УВО) З ПИТАНЬ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1920–Х РОКІВ

Метою дослідження є розгляд основних аспектів співробітництва наркомату внутрішніх справ та представництва збройних сил СРСР на території України в галузі пожежної охорони у II половині 1920–х років. В науковій розвідці характеризуються загальні питання взаємної відповідальності вогнеборців з НКВС УСРР та УВО УСРР, особливості підпорядкування військових вогнеборців комунальним професійним пожежним командам під час гасіння пожеж. Також розглядаються малодосліджені питання передачі досвіду пожежогаасіння професійними пожежними командами військовим пожежним РСЧА (Робітично-Селянська Червона Армія). В статті використовувалися проблемно-хронологічний та історико-системний методи дослідження, що дозволили достатньо об'єктивно підійти до аналізу зазначених наукових питань. Дана наукова стаття базується на архівних джерелах Державного архіву Харківської області (ДАХО), що частково вперше введені у науковий обіг.

Ключові слова: НКВС (Народний Комісаріат Внутрішніх Справ), УВО (Український Військовий Округ), пожежні команди, пожежа, взаємодія.

Необхідно не залишити поза увагою української наукової спільноти в галузі історії України, той факт що дослідження протипожежного співробітництва НКВС України та Українського Військового Округу у другій половині третього десятиліття XX століття в Україні є такою науковою проблемою, що не розглядалася українськими та закордонними науковцями взагалі. При цьому, слід зауважити, що розгляд окремих аспектів пожежогаасіння в Україні у 1920–х роках певним чином розглядався в українській та радянській історіографії. Зазначена автором дослідження наукова проблематика, на наш погляд, безумовно, має науково актуальний характер, оскільки наукових досліджень з зазначеної тематики не існує.

Боротьба з пожежами в Україні у розквіт нової економічної політики набидала обертів, республіка багатіла, більше коштів виділялося на вогнеборчу справу. Проте одним з важливих питань в даному напрямі залишалось питання протипожежної охорони військових установ розташованих на території УСРР. До 1926 року професійні комунальні, добровільні та змішані пожежні команди не мала доступу до закритих військових об'єктів. Однак пожежі там траплялися і мали достатньо серйозні негативні наслідки. З метою поліпшення ситуації в даному питанні у квітні 1926 року були видані «Основні